

MERDEKA

ÖSTTIMOR

Nr 77 - oktober 2019

Information

Timor i normalitetens tid - reiseskildring med historiske tilbakeblikk

Den offisiella festen på kvällen den 30 augusti 2019. Foto: Jörg Meier

Tiden flyr. Det har allerede gått en hel måned siden jeg returnerte fra Øst-Timor, der jeg deltok i en solidaritets-

konferanse og festlighetene om 20 år-sdagen for folkeavstemningen som førte til landets uavhengighet, 30. August 1999. Etter de intense 1990-åra hadde jeg sist vært på Timor som valgobservatør ved valget i 2001. Tiden flyr og endringene på uavhengige Timor-Leste har vært enorme.

De intense 1990-årene

Første kontakt med saken var da jeg flyttet til Norge i 1987 men jeg ble koblet til

Fortsättning på sidan 3

**Nyheter från Östtimor,
Västpapua, Aceh och Indonesien**

Fortsättning från sidan 1

solidaritetsbevegelsen i sommer 1990, etter besøk i TAPOL i London. I 1991 kontaktet jeg Östtimorkomiteen og besøkte kontorene deres i Stockholm; tilgangen til kritisk informasjon gjennom Sverige har siden vært konstant. Jeg ble aktiv i studentorganisasjonen **SAIH** (*Studenternes og Akademikernes Internasjonale Hjelpesfond*) nettopp for å fremme Timor saken så etablerte jeg kontakt med professor **Lars Vikør** som var- og er fortsatt Indonesia-kjenner. Parallelt fremmet en støttegruppe i Bergen José Ramos-Horta som kandidat for Raftostiftelsens menneskerettighetspris, noe han fikk i 1993. **Ronny Hansen** som var en driftig aktivist for Vest-Sahara ble raskt en del av den indre kjernen i SAIH som jobbet hardt for å fremme Øst-Timors sak sammen CNRM/CNRT og selve Horta. Det desidert viktigste bidraget av det norske miljøet har vært informasjons-kampanjene til støtte for Biskop Belos kandidatur for **Nobels fredspris** og den endelige seier i 1996, da både biskop Belo og José Ramos Horta gjestet Oslo som fredsprisvinnere. I løpet av 1990 åra har komiteen i Stockholm samarbeidet og støttet SAIH og den har kontinuerlig vært en kilde til inspirasjon og formidler av gode nettverk. Gjennom komiteen fikk vi invitere den svensk-engelske journalisten Max Stahl til Noreg i 1994 og mange ganger senere. Max, som hadde filmet Santa-Cruz massakren, ble i Oslo for å lage en dokumentar om biskop Belo og ble etterhvert en familievenn.

Etters Nobels fredspris i 1997 ble Oslo-gruppen utvidet og het **SUØTI** (*Samarbeidsutvalget for Øst-Timor og Indonesia*) så i februar 1999 søkte vi om støtte til et observatørprosjekt av norsk Utenriksdepartement. Professor Vikør, Ronny Hansen og jeg valgte ut flere norske observatører og koblet oss til det internasjonale **IFET-OP** (*International Federation for East Timor-Observer Project*). Hansen og Vikør ble korttidsobservatører i Dili og Suai mens jeg ble for det meste i Dili og koordinerte logistikken for hele IFET prosjektet og de norske observatørene. Etter urolighetene brøt ut evakuerte vi de fleste observatører mens en liten gruppe ble igjen i Dili til den 6. og 7. september – da australske Hercules fly evakuerte oss og UN personell til Darwin i Australia.

Den eneste svenske jeg møtte i løpet av de dramatiske måneder i Timor var nettopp Max Stahl; i juli 1999 hadde Max og jeg reist med barna våre på ferie i Grekland så dro vi hver for oss til Øst-Timor for den planlagt folkeavstemningen. Den 5 september traff jeg Max på hotel Turismo (som var allerede angrepet og delvis nedbrent av indonesiske soldater) og jeg kjørte han til UN-komplekset og slik fikk han bli i Timor og rapporterte

lengre enn de aller fleste journalistene. Etter evakueringen til Australia valgte jeg å reise tilbake til Kupang i Vesttimor hvor jeg og noen få andre IFET observatører jobbet for å sikre øst-timoresere som var i risiko for å bli arrestert av Indonesia eller militsgrupper; vi hentet dem ut av de enorme flyktning-/ IDP leirene som var kontrollert av militsene og innkvarterte dem i private leiligheter inntil UNHCR kunne starte operasjoner på Timor; da fikk vi sende ut av Vesttimor, de fleste tilbake til Dili. Max støttet dette arbeidet økonomisk (norsk Utenriksdepartement ville ikke lenger betale for

Yiannis Tavrides, Max Stahls barn, Max Stahl (Foto: Ingrid Bucens, Stahls fru)

SUØTIs aktiviteter - de ville ha meg ut av Indonesia også) og i år ble han også min vert under mitt opphold i Dili.

Dili 2019

Ingenting av det jeg hadde erfart eller visste forberedte meg for sjokket av å lande i Dili anno 2019. Alle vi i det skandinaviske solidaritetsmiljøet har kjent til og lest mye om Timor-Lestes vei etter den formelle uavhengigheten i 2002, kriseårene 2006-2008 og vet at det siste tiåret har ført til en normalitet i landet: Parlamentsvalg avholdes regelmessig og uten spesielt mye uro eller voldshendelser så regjeringer kommer og går—til tross for uenigheter og landet blir styrt kontinuerlig. José Ramos-Horta har jo både vunnet og tapt i presidentvalg (2008-2012), så har han trukket seg noe tilbake, Biskop Belo blev misjonaer i Afrika. NGOer klager og ønsker om utvidete menneskerettigheter men de får operere ganske fritt i alle år etter uavhengighet; Yayasan HAK som arrangerte årets solidaritetskonferanse har vært kritisk mot regjeringen og publiserer kritiske rapporter om pengebruken og tilstanden til fondet som forvalter oljeinntektene (bygd på modell av det norske Pensjonsfondet).

Bildene fra den nedbrente Timor -med de mange

José Ramos-Horta, Yiannis Tavridis och Manuelpillai Soosaipillai, som har vært en sentral skikkelse i støttegruppen fra Bergen, i solidaritetskonferansen den 27 augusti 2019.

takløse husene uten noen inventar og de tomme gatene i 1999-2000 hadde likevel festet seg i hodet så det ble veldig vanskelig å gjenkjenne de stedene jeg hadde bodd eller tilbrakt mye tid i; de var nå hvitvasket og oppusset og barna lekte i gatene!

Alle sentrale departementer huses i moderne ministerbygninger, Finansdepartementets «skyskraper» dominerer bybilder. Kinas, USAs og Portugals nye ambassader imponerer og er mye større enn Indonesias; 10 etasjers Hilton hotellet rett ved beskjedne observatørhuset jeg bodde i Bairo Pite. Nattelivet er lugn og gir tilsynelatende trygghetsfølelse; borte er de voldelige kamper mellom kampgrupper – i hvert fall fra downtown Dili.

Enda viktigere var det å observere vanlige folk overalt i byen!

Borte var de militære og UN- og bistandsflokken som dominerte bysentrum for 20 år siden. Nå var det middelklasse med store biler som skapte trafikkork rundt Presidentpalasset, og nye monumenter for frigjøring og Timors helter prydet sentrale plasser.

I tillegg til mange velkledd timoresere var det åpenbart en annen stemning som rådde nå; folk smilte og var ganske avslappete, det var ingen ytre tegn til angsten og lidelsene de hadde gjennomgått for 20 år siden. Og de fleste snakket noe engelsk nå! Tetum er hovedspråket mens portugisisk henger etter engelsk og indonesisk er åpenbart i retur.

Flere av de lokale bekjente i Dili har blitt ministre, diplomater, journalister osv. Noen var interessert i å møte oss solidaritetsfolkene på besøk og slå en prat om de gamle dagene men det var tydelig at mange andre tidligere kontakter hadde blitt altfor opptatte av egen karriere og status til å dedikere tid på oss; dette er igjen ikke ulikt våre egne europeiske samfunn!

Kafeer med moderne innretning og dyre og flotte produkter er fulle av ganske rike timoresere. Det beste kafé- og aktivitetskomplekset blir drevet av en gresk

australier og heter Agora Food Studio; der serveres lokale og internasjonale retter og kaker og kaffen lages av profesjonelle baristas; prisene er på nivå med Skandinavia. Nytt kjøpesenter har man også fått, Timor Plaza og det utvides stadig.

Havna var ren, med små fritidsbåter nær det legendariske Turismo hotellet- der journalistene samles i gamle dager under konstant indonesisk overvåking. Den noe kaotiske hagen i bakgården er nå erstattet av en lukket svømmebasseng.

I stedet for politiske diskusjoner kan man nå nyte solnedgangen med en «ice-coffee» og brasiliansk bossa nova i bakgrunnen... Timoresiske brudepar fotograferer seg mens ferjer frekventerer regelmessig den kommersielle delen. Det er flere tegn til forsøk på å tiltrekke turister men der har ikke man kommet veldig langt ennå; det er ca. 70.000 ankomster årlig men det er ledige plasser i de mange nye hoteller i byen.

Lenge borte fra havna, i bakgater og mindre trafikkerte nabolag er det fortsatt mye fattigdom og tiggere fins i sentrum også (men det gjør de i våre europeiske byer også!). Resten av Timor har ikke gjennomgått den samme raske forvandlingen som i Dili men det er bygd store veier med kinesiske bistandspenger og arbeidskraft; det finnes t.o.m kinesiske tilsynstropper som vedlikeholder og «passer på» de nybygde veiene (de forbyr sykkel- og motorsykkeltrafikk – som er jo de viktigste transportmidlene for vanlige timoresere) men jeg har ikke reist mye i sør eller øst i landet så jeg kan bare sammenligne med Vesttimor. "I Vesttimor var ikke endringene så slående så Kupang forblir en bakevje (*bakvatten*) i Indonesia.

Solidaritetskonferansen

Underhållning vid solidaritetskonferansen. Foto: Yiannis Tavridis

Konferansen var mest en arena for å treffe mange av de gamle aktivistene som jobbet sammen med oss for 20 åra og mindre et faglig forum. Den var også fylt av kontraster, da noen av de sentrale skikkelsene hadde jo blitt veldig gamle – slik at vi slet med å gjenkjenne hverandre- men det var ganske mange unge timoresiske deltak-

ere som knapt var født i 1999!

Det var nyttig og forfriskende å tilbringe tid og diskutere med studentene som var veldig opptatt av tre samfunnsproblemer:

a) demokratisering, kritikken mot den ledende var til

Studenter framfor Chega!-museet i Dili, som beskriver alle lidelser som øst-timoresere har gjennomgått -spesielt under indonesisk okkupasjon
. Foto: Yiannis Tavidis.

tider hard; kun etter at Xanana dør vil vi få virkelig demokrati ... uttalte en sentral NGO arbeider. Solidaritet med Papua og indonesiske studenter var også en gjenganger i diskusjonene som pågikk.

b) Den andre utfordringen unge fremhevet var mangelen på arbeidsmuligheter og nedkjempelse av arbeidsledighet, der opposisjonen til den gamle ledergarden kom igjen til uttrykk.

c) Det tredje temaet var ganske sjarmerende da de var opptatt av historien til sin unge nasjon og spurte mye om hva vi opplevde i 1999- og tidligere når vi besøkte Øst-Timor under indonesisk okkupasjon! Diskusjonene pågikk på engelsk og de fleste var ganske dyktige.

Timors historie var tydeligvis i fokus under markeringen av folkeavstemningen og der bidro vår venn Max Stahl igjen med lanseringen av en ny dokumentarfilm om UNs rolle (som komiteen skal fremvise ved en nærmere anledning). Max jobbet utrettelig for å ha filmen ferdig dagen før markeringen, til tross for hans sviktende helse. Mottakelsen har vært overveldende og mange i publikumet både gråt og applauderte høylytt. Det var lett for meg å se at Max har en slags heltestatus i Timor; en av tre timoresere på gaten kjenner han igjen og hilser han med respekt. Han status blir bekreftet og forsterket gjennom hans kontinuerlige engasjement i «Centro» (CAMSTL-Centro Audiovisual Max Stahl Timor-Leste). Tilgang til de gamle

timoresiske ledere er lett og Max ser ut til å beundre og anerkjenne fullt ut bidragene deres for frigjøringen av landet.

Festen ved Tasi Tolu

Människor på väg till Tasi Tolu vid solnedgången den 30 augusti 2019. Foto: Yiannis Tavidis.

Regjeringen valgte å arrangere festen ut av byen og på samme sted som uavhengighet ble erklært og feiret for 20 år siden. Timor kjenner og tidligere observatør **Jörg Meier** som er Jakarta basert og har besøkt Timor jevnlig har bemerket at festen i år var ganske lik 10 års festen, igjen på samme sted. Hele opplegget med akkreditering,

Fyrverkeri ved 20-årsfesten i Tasi Tolu. Foto: Yiannis Tavidis.

forskjellige pass for de 500 offisielle inviterte, veisperinger og catering til alle gjester var imponerende velorganisert; likevel «glemte» organisasjonsansvarlige å invitere Max Stahl og flere av solidaritetsgjestene som hadde kommet for konferansen...noe som skapte mye skuffelse hos dem. Jeg fulgte med Max som ble fort gjenkjent og sluppet inn til VIP plass men den bitre oppstarten var tydelig hos familien. Det skal også sies at de fleste timoresere måtte følge den offisielle seremonien utenfra; sperringene til tilskuerplassene ble fjernet om kvelden da diplomater forlot arenaen og en musikkfest startet med fargerik fyrverkeri.

Inga rostiga gamla bilvrak, moderna dekorerade minibussar står för lokaltrafiken.
Yiannis Tavridis til høyre for den stolte buss-sjåføren.

Farvel Timor–Leste

Så hvordan kan alle disse erfaringene oppsummeres? Jo, Timor-Leste har blitt et normalt land i sørøst Asia, under utvikling men langt fra den minst utviklete; Dili har kommet til å ligne på Bali så mye at man får ambivalente følelser. Uskylden er borte men borte er også okkupasjonen og verste lidelsene.

Den internasjonale solidaritetsbevegelsen har jo fortsatt mange grunner til å være stolte over engasjementet vi visste i mange tiår og resultatet ble et helt nytt og

ganske normalt land. Östtimorkomiteens bistand og støtten til vår norske gruppe har ikke vært forgjeves!

Tilsammans har vi bidratt til frigjøringen av Timor-Leste! Timor med sin dynamiske unge befolkning har nå tatt skjebnen deres i egne hender. Noen finner det relevant å engasjere seg i nye prosjekter – Bergen-gruppen ser etter fornyet samarbeid innen utdanning og både Horta og Xanana har snakket varmt om det norske (men også skandinaviske engasjementet) som de skulle gjerne sett forlenget.

Takk til Östtimorkomiteen, takk Tommy og alle dere som holder flammen levende men også takk til deg Max Stahl, som har dedikert ditt liv for Timor og som du har vært en veileder og vert for meg denne gangen igjen!

Yiannis Tavridis

Yiannis Tavridis om sitt engasjement

Øst-Timor har vært hjertesaken gjennom hele studenttiden i Norge- der jeg ankom i 1987 fra hjemlandet Hellas. Med meg hadde en gresk tidning om politikk som jeg abonnerte på og i det første nummeret jeg leste i Bergen sto det en artikkel om «den glemte krigen i Øst Timor». Saken var stort sett ukjent i Norge og mange studenter som gjorde feltarbeid i Indonesia spredte regelrett propaganda at motstanden var over. Etter en reise til Italia for å delta i en informasjonskampanje møtte jeg for første gang en ung timoreser - en Fretilin representant fra Lisboa. Carmel Budiardjo fra TAPOL anbefalte at jeg kontaktet Östtimorkomiteen og jeg reiste til Stockholm i 1991- der jeg traff bl.a. Tommy Pollák som er aktiv i komiteen frem til idag.

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Ickekommersiell-Inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/> eller skicka ett brev till Creative Commons, 171 Second Street, Suite 300, San Francisco, California, 94105, USA.

Material som publiceras i Merdeka & ÖsttimorInformation kan också publiceras i <http://www.globalarkivet.se>.